

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 130.2

ДІАЛОГ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРАКТИКА

Володимир Федь

*Слов'янський державний педагогічний університет,
вул. Генерала Батюка, 16, м. Слов'янськ, 84121, Україна,
e-mail: fedvova@mail.ru*

Проаналізовано діалог як один із видів соціокультурних практик у глобальному аспекті взаємовпливу цих практик – діалозі культур. Особливу увагу звернено на мовний чинник як основу етнобуття та проекту інтеграційних процесів. Наголошено на необхідності синтезу історичних традицій на основі парадигми демократичності, що в сучасних умовах сприяє культивуванню гуманізму та автентичної діалогічності. В епоху глобалізації життєво необхідною є розробка тих мовних стратегій інтеграції, які передбачають використання національної мови в практиках культуротворення в усіх сферах соціального дискурсу. Практична реалізація передбачає експлікацію певних принципів світоглядного значення в конкретних просторово-часових вимірах, тому засадами практичної реалізації діалогу виступають його світоглядні принципи, зокрема гуманістичності, демократичності, толерантності.

Ключові слова: діалог, глобалізація, інтеграція, асиміляція, демократія, культуротворчість.

1. ВСТУП

Науково-технічні досягнення минулої епохи зумовили виникнення соціокультурних, неоднозначних за своєю природою, процесів кібернетизації і глобалізації, які з особливою гостротою своїх протиріч постають на початку XXI ст. Одним із важливих світоглядних контекстів осмислення цих процесів стало усвідомлення сучасного світу як явища диференційованого, плюралістичного і, зрештою, полікультурного. Проте принаймні на сучасному етапі розвитку світової культури полімодальність культурних і, ширше, цивілізаційних площин взаємодії, виявляє суперечливість свого розвитку. Це спричиняє появу кризових явищ на різних рівнях суспільної взаємодії від особистісного до глобального. Виникає не взаємодія, а зіткнення цивілізацій і культур, що виявляється у латентних міжнаціональних і глобальних конфліктах, виникненні війн і тероризму. На особистісному рівні виникає криза ідентифікації, коли людина не може знайти себе в Іншому, асоціювати себе ні з власною, ні з іншою культурною традицією, відчуває самотність та відчай. Саме тому діалогічна парадигма виступає конструктивною спробою розв'язати проблеми насилля й авторитаризму, глобалізації та технізації, вона плекає культуру порозуміння і толерантності.

Українська культура не залишається осторонь загальноєвропейських процесів, зокрема глобалізації, а розвивається у безпосередньому діалозі з ними, що впливає на формування світоглядних цінностей, чіткість оціночних критеріїв, стійкість ідеалів

суспільного життя, буттєві перспективи в галузі творення (чи хоча б збереження) українського духовного продукту.

2. СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТА ПОСТАНОВКА ЗАВДАНЬ

Теорію діалогу в різних формах його вияву розробляли провідні західноєвропейські, російські та українські дослідники ХХ ст. Важливим аспектом концепції М. Бубера є трансценденталізація Іншого (Бог як вічне “Ти”), вивчення “автентичного діалогу”, ідеї любові (та віри) у взаєминах. Е. Левінас досліджує поняття “Іншого” як феномену поза явищем, підкреслюючи феноменальну рівність Я – Інший, як “ставлення без ставлення”. Завдання П. Рікера – “подолати культурну дистанцію” через інтерпретацію як включення контексту Іншого в теперішнє розуміння Я. Натомість К. Ясперс доводить, що загальнолюдські цінності, започатковані в культурах “осьового часу”, виступають в основі діалогу культур, а Г. Гадамер через традицію розкриває субстанціональну роль розуміння в процесі діалогу культур. До авторитетних західноєвропейських знавців діалогу можна також зарахувати Юргена Габермаса, Едмунда Гусерля, Франца Розенцвейга, Фердинанда Ебнера, Фрідріха Розенштока-Х’юсі та деяких інших представників.

“Радянський період” дослідження проблеми діалогу репрезентують як російські (М. Бахтін, В. Біблер, Л. Буєва, М. Каган), так і українські (Ю. Прилюк) праці.

На початку ХХІ ст. таку проблематику продовжують розробляти в межах української філософської рефлексії, однак за нових соціальних і культурних умов. Найзагальнішою особливістю останніх ґрунтовних досліджень і окремих публікацій можна назвати виявлення специфіки глобалізації, осмислення якої призводить до усвідомлення всієї реальності конфлікту й насильницьких дій щодо Іншого. Цей підхід спостерігаємо в працях багатьох українських учених, зокрема Євгена Бистрицького, Олега Білого, Віталія Даренського, Анатолія Єрмоленка, Олени Злобіної, Віталія Ляха, Віктора Малахова, Людмили Озадовської, Мирослава Поповича, Назіпа Хамітова. Другим важливим, на наш погляд, є підхід, згідно з яким відбувається усвідомлення конфлікту в межах самого діалогу та, відповідно, здійснюється відмова від погляду на діалог, як таких собі універсальних ліків від усіх суспільних хвороб. Наприклад, Л. Озадовська справедливо зазначає, що діалог не може відігравати роль панацеї від усіх теоретичних і практичних проблем. Проте усвідомлення конфліктності структури діалогу має призводити до пошуків шляхів позитивного вирішення конфлікту [с. 111]. А в монографії “Парадигма діалогічності в сучасному мисленні” (2007) дослідниця розглядає творчість у контексті діалогу, зупиняється на діалозі як формі мислення в науковому пізнанні, наголошує на мові як засобі ведення діалогу.

На нашу думку, як західноєвропейські, так і провідні українські вчені розглядають діалог більше з позицій його світоглядних засад, тлумачать його як світоглядну цінність і необхідну передумову вирішення глобальних проблем сучасності, проте приділяють недостатню увагу діалогу як практиці в соціокультурному вимірі.

Мета статті – висвітлити діалог не тільки як соціокультурну цінність, закріплену у світогляді, але й показати діалог як практичну діяльність культури у межах конкретних просторово-часових вимірів української культури початку ХХІ ст. Досягнення цієї мети передбачає розв’язання завдання простежити глобалізаційну

специфіку діалогу в межах історичного і логічного методу аналізу та завдання виявити перспективи розвитку української культури в межах цієї специфіки.

3. УКРАЇНА І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ

У процесі розвитку будь-якої науки спостерігаємо періоди, представники яких локалізують свій інтерес на проблемах, пов'язаних із визначенням і уточненням вихідних понять, ґрунтованих на базових цінностях. Процес інтенсифікації пошуків наукової істини відбувається зазвичай у контексті значних змін методологічного підґрунтя, завдяки чому стає можливим добування такого знання, яке у нових історичних умовах набуває інших парадигмальних рис. Що ж змусило всесвітній гуманітарій переглянути усталені теорії і пошук нових підходів осмислення злободенних проблем? Адже істина, як пізнання, є процесом, а її зміст, за Георгом Гегелем, – це шлях, який пройдено до істини. На поставлене питання кожна галузь науки має свої відповіді. Що стосується теоретиків-культурологів, то вони за першооснову постмодерного дискурсу беруть глобалізацію, яку вважають надзвичайно складним явищем кінця ХХ–початку ХХІ ст., що характеризується своєю суперечністю. Головними чинниками глобалізації, які впливають на розвиток культури, є переміщення пріоритетів виробництва з матеріального продукту на інформаційний високотехнологічний рівень, зростання світового експорту, міжнародна міграція трудових ресурсів, посилення нерівності (в етнонаціональній та міждержавній взаємодії), концентрація економічної могутності мегакорпорацій тощо. Новітні інформаційні та комунікаційні технології підживлюють поляризацію світу, особливо це стосується так званої “світової павутини” та технологій стільникового зв'язку. Глобалізація внесла суттєві зміни у динаміку відносин між окремими людьми та в логіку розвитку світових духовних процесів, у взаємини між цивілізаціями, державами, політичними системами.

Отже, будучи прямою спадкоємницею науково-технічного прогресу, глобалізація уможливила глибокі суспільні зрушення у всіх сферах людського буття, зокрема в культурі як концентрації цих сфер. У період “падіння стін” та подолання ідеологічних тенет й інших факторів, що роз'єднували держави, в період, коли стало очевидним, що культура одного народу не може бути “вищою” чи “нижчою” за іншу і, зрештою, економічний розвиток досяг такої позначки, що без трансформації в інші географічні широти прибуток припиняє чи суттєво скорочує свій зріст, а споживачі, підбурювані рекламою, опиняються в заручниках своїх щоразу зростаючих потреб. У такій ситуації з невідворотною силою постає проблема комунікації, проблема діалогу культур в її специфічній сутності.

Констатація кількісних параметрів онтологічних зрушень потребує глибшого культурософського осмислення. Якщо раніше, ще якихось два-три десятка років тому, на українському етнонаціональному ґрунті культуру трактували за ідеологічною належністю творчої еліти (буржуа чи пролетар) або ж за змістовною єдністю культур різних етносів (різна форма й один зміст), то сьогодні така градація не прийнятна. До того, мало хто наважиться вголос назвати культуру вторинною у порівнянні з економікою. У Західній Європі та США щоразу наполегливіше говорять про пріоритети культурної сфери в інтеграційних процесах.

Американський філософ Ричард Рорті (Стенфордський університет), батько оригінального проекту негайдегерівської деконструкції, у своєму виступі на московській конференції “Філософія моралі в контексті різноманітності культур” (Москва, 5–7 червня 2002 р.) артикулював ідею, актуальну для посттоталітарної доби розвитку української культури: “Як вважав Ф. Ніцше, думка про те, що наше самопізнання є пізнання Бога, була у свій час великим творчим досягненням. А тепер корисність цієї думки себе вичерпала” [с. 37].

Протягом історичної традиції власне український етнос виробив у спілкуванні та взаємодії з Іншим традиції толерантності та терпимості. Реальністю залишається і той факт, що впустивши свого часу культуру іншого народу на поріг та проявивши терпимість і, як наслідок, поступливість, українці поступово стали втрачати свої духовні цінності, стали асимілюватись та втрачати владні повноваження. Тобто, інакше кажучи, в цьому контексті можна провести логічний ланцюжок: діалог → рівність → стандартизація взаємин → їхня формалізація → монолог. Отже, про терпимість можна говорити з двох поглядів – реалізації високої мети (терпимість “взагалі”) та конкретних етнонаціональних обставин цієї реалізації (терпимість “зокрема”). Звичайно, метафізичне осмислення терпимості повинно узгодити такі два погляди, але різні проекти цього осмислення як у минулому, так і у сучасному часто-густо не збігаються з реальними імпульсами культуротворення. Тому в дуже розчарованих (стосовно перспектив глобалізації) дослідників з’являються підстави говорити про колізії та безперспективність вироблення глобальної “ойкумени”.

Один із представників ліберальної традиції Юрген Габермас справедливо вважає культуру головним чинником суспільного розвитку. На його думку, економічні переваги європейського єднання “можуть слугувати аргументом на користь подальшої розбудови ЄС лише в контексті культурної привабливості, що значно переважає господарчі інтереси” [с. 63]. Отже, для України вступ до європейського співтовариства пов’язаний не лише з дотриманням орієнтирів на демократичні цінності, які ще не мають змоги перетворити народ у націю (в Центральній Європі таке перетворення відбувалося в середині XIX ст.), не лише з розвитком економічного потенціалу, а й з розвитком культури. Але ж культурної привабливості для соціального поступу такої країни, як Україна, недостатньо. Через те Ю. Габермас із тривогою запитує: “Але чи зможуть наші малі й середні національні держави, орієнтуючись самі на себе, зберегти досить сили для опору прихованій асиміляції, пристосуванню до суспільної моделі, пропонованої пануючим нині світовим устроєм?” [с. 63].

Спілкування, як складне соціальне явище, у своїй глибинній сутності підпорядковане суперечливій природі закономірностей функціонування економіки, політики, культури, що відображає головні історичні принципи та діалектичні закони розвитку людини та її буття, народу та етносу в їхніх державних кордонах чи без них. У чому полягає сутність діалогу культур різних етносів? У діалогічному спілкуванні різних культур чітко виділяють такі ознаки, як: взаємозалежність, взаємопроникнення, взаємовиключеність. Кожна з названих ознак вказує на зв’язок однієї з іншою культурою, на відносність протиріччя та їхню тотожність, що виключає “приховану асиміляцію” (Ю. Габермас), або погано приховану, або й відкрито агресивну асиміляцію. Тобто не йдеться про прагнення до відокремлення, чи відособлення (сепаратизм), однієї культури від іншої, а йдеться про шлях до зв’язку різних культур, шлях до їхнього подальшого розвитку, навіть якщо йдеться про взаємовиключеність.

У більшості випадків домінуючу роль у діалозі етнокультур (у межах однієї держави) відіграє культура корінної (“титульної”) нації. Уточнюємо: у більшості випадків. Не можна уявити собі, щоб Франція послуговувалася якоюсь культурою з народів Африки чи Азії. Натомість у завойованих країнах (тією ж Францією) проводили дуже витончену роботу щодо впровадження через засоби масової комунікації культурологічні артефакти, освіту, структуру керівництва культурної політики і щодо започаткування нової мовної культури. Необхідно наголосити, що мовленнєві процеси – це стихія, зумовлена як свідомими, так і неусвідомленими факторами, започаткованими в природно-кліматичних і особистісно-екзистенціальних особливостях, що сукупно “лаштуються” в систему символів, які вчені називають генетичним кодом людини – представника того чи того народу. Ми б не стали характеризувати це явище як якийсь вроджений національний дух. Радше за все, етнонаціональний характер формується підчас взаємодії, розвитку, діалогу, що засвідчують його динаміку та дають змогу робити висновок про його діалектичну специфіку розвитку. Слово в системі культури – результат прояву специфічних історичних, культурних, діалогічних (взаємовпливи) особливостей народу в його становленні власне людських відносин, сформованих протягом історичної традиції і до сьогодення.

Саме минуле кожної людини і кожного народу сформувало такий емоційний досвід, який помітно відобразився у культурних особливостях етноспілкування. Не варто дивуватися, що люди з переважанням патріотичної свідомості дуже боляче реагують на ігнорування духовного багатства їхньої культури.

4. МОВА НАРОДУ

Мова народу, артикульована окремою особою, актуалізується в процесі соціокультурних змін, вона сколихує найглибші глибини людської психіки та навіть фізіології (теорія І. Павлова про дві сигнальні системи). Звідси її специфіка, таїна якої закладена у генетичному коді. Механічне, неусвідомлене, в процесі пошуку виразу смислу контролюється свідомістю – так проходить зміна вербальної мотивації. Тобто проходить взаємодія лівої півкулі, яка “відповідає” за мову, і правої, що зберігає функцію механічних дій. Отже, є підстави стверджувати, що мова виступає одним із незаперечних факторів інтеграційних мотивацій у суспільстві. До речі, про це говорить і старозаповітний міф про Вавилонську вежу.

У Вавилоні всі люди говорили однією мовою. Було все тихо і злагоджено, аж допоки, як вони вирішили збудувати вежу (зиккурат – храмова споруда), точніше до того моменту, допоки вежа досягла такої висоти, що стала загрожувати втручанням людей у володіння Бога. Тоді Господь зробив так, що будівничі перестали розуміти один одного. Наприклад, один будівельник просить в іншого цеглину, а той подає йому розчин. Почалися сварки, а потім через непорозуміння і вбивства. Демістифікація міфологічного змісту полягає у тому, що інтеграційні процеси в суспільстві, які демонструють його міць, лежать у площині мовної практики та спілкування. І навпаки, багатомовність веде до слабкості певного об’єднання.

Положення М. Гайдегера про мову як “домівку буття” співзвучне гадамерівському погляду на життя як “заглиблення в мову”. В есе “Батьківщина і мова” (1992) Георг Гадамер висловлює думки, що стосуються багатомовності: “...У реальному вимірі батьківщина (місце, де мешкає батько – В.Ф.) – це передусім мовна

батьківщина. Рідна мова вміщує для кожного елемент зв'язку зі споконвічною батьківщиною... Життя – це заглиблення в мову. Кожен, хто прагне освоювати чужий край і чужу культуру, повинен шукати можливостей заглибитись в іншу мову. Якщо цього не відбувається, людина хворіє. Щоб вилікуватись – не треба звертатись до лікаря, бо він не допоможе людині, яка втратила “навички комунікативного мовлення, якщо не чує своєї власної мови” [с. 189].

Отже, мовний фактор у Вавилоні існував набагато раніше за ту ситуацію, яка склалася між Росією та Україною, коли Росія вважала українську мову “зіпсованою російською”, “діалектом російської” і т. ін. Г. Гадамер у відповіді-дослідженні “Різноманітність мов і розуміння світу” (1990) нагадує про те, що греки так само, як і кожна жива культура, розглядають свою мову як “правильну” і вважають це самоочевидним. “По суті, – продовжує німецький філософ, – така позиція притаманна кожній мовній спільноті... У греків було одне слово на означення всіх, хто не розмовляє грецькою – варвари” [с. 166].

Методологічні підходи до мови, як чинника культурних процесів, здійснили багато зарубіжних дослідників. Та найбільш ґрунтовні умовиводи, на нашу думку, можна знайти у Г. Гадамера. В статті “Межі мови” (1985) він наголошує: “...Мову слід розглядати не просто як словесний витвір, а як форму комунікації взагалі. Це означає, що з вузькою дефініцією повинно поєднуватись розширене визначення того, що таке мова. У своєму широкому значенні мова – це вся комунікація. Вона не лише мовлення, але й жести, що “підіграють” людям у їх мовному спілкуванні” [с. 176]. У зв'язку з цим зазначимо, що не будь-яка форма комунікації, точніше, не будь-який діалог, у межах відносин і громадських взаємин сприяє розвитку і процвітанню культур. Окреслюючи технологію запровадження колоніальної мови в підкорених країнах (витончено опрацьовані терміни, концепти, поняття та фонетичні форми вимови впроваджуваної колоніальної мови з паралельною роботою над обмеженнями місцевої лексики, як такої, що не вживається через свою архаїчність, чи неprestижність) американський політичний філософ Р. Андерсен зауважує, що “демократичні перетворення розпочиналися з повалення дискурсивного бар'єру, типізованого з недемократичним правлінням і поверненням до рідної мови. У багатьох випадках (можливо, у більшості історичних прикладів) недемократичні реформи зазвичай правили на мові, що була нерідною для контрольованого нами населення” [с. 10]. Означені положення актуалізуються сучасною українською ситуацією, яка склалася з часу укладення військового союзу козацької України з Московським царством, коли Богдан Хмельницький присягнув на вірність Московському цареві (8 січня 1654 р.).

Більшість культурної еліти також перейшла на службу до Росії, могутність якої, за Петром Чаадаєвим, можна пояснити двома наслідуваннями: візантійським і татаро-монгольським. Серед негативних рис від Візантії Московська держава взяла лицемірство і віроломство, а від татар – дріб'язковість. Можна наводити й інші приклади та кшталт тих, які надрукував Євген Гуцало у прижиттєво виданій книзі “Ментальність орди”. В такому випадку обмежимося аргументацією доктора філософських наук, головного наукового співробітника Інституту соціології РАН, професора культурології Державного гуманітарного університету Ігоря Яковенка. Він нагадав давновідомий історичний факт: Росія відбулася як держава, ставши спадкоємницею Золотої орди. Україна мала інший шлях. Вона виживала як нація, зберігаючи впродовж віків свою самобутність, і намагалась створити свою автономію.

“Звернімось до біографії Гоголя і Шевченка, – зазначає І. Яковенко, – та проаналізуємо мотивацію їх учинків. Микола Гоголь їде в Петербург, переходить на російську мову, оскільки мислить по-імперському, здобуває славу геніального письменника” [7]. Ця деталь характерна майже для усього українського осередку в Петербурзі, не випадковий, а закономірний штрих до портрета Миколи Гоголя. Адресуючись до дядька Петра Петровича Косяровського він ділиться з ним найпотаємнішими думками: “Із семи років майже нерозуміння я полум’янів незгасимими ревностями зробити своє життя потрібним для блага держави (тобто, російського самодержавства – пригнічувача України – В.Ф.), я кипів бажанням принести хоч найменшу користь” [7].

Тарас Шевченко керувався іншою мотивацією. На думку І. Яковенка, “це вже людина національно мисляча. Він обирає інший шлях, хоча цей вибір приносить йому життєвих прикрощів. Людина по-імперськи мисляча і національно мисляча – це дві різні сутності. Пригадаймо російську літературу та публіцистику. Що потрібно росіянину? Його приваблює те, що лежить за обрієм, він прагне все підкорити. А як думає людина національно мисляча? Ось наш кордон, а за ним – їхні, не наші проблеми. Ось моя сім’я, моя хата, мої близькі... І моя мета – облаштувати свій світ. Це зовсім інший тип свідомості” [с. 17]. У пошуку шляхів дослідження означеної теми логіка змушує компаративно аналізувати. Зокрема, автор не може не враховувати досвіду культур народів Африки, Азії й Америки, які пережили колоніальні режими. Сьогодні в колишніх колоніях культура метрополії продовжує домінувати за інерцією, виступаючи зверхньо відносно соціально-культурних дискурсів вже не поневолених народів.

Головним предметом культурогенезу є людина, адже за своїм внутрішнім змістом культура становить собою процес розвитку людини, як цілісної особи, засвідчує спосіб її буття як індивідуума, що утверджує своє існування через традиції творчості, інтелектуального розуміння, моралі, естетики етносу. І тому так важливо, щоб особа актуалізувала свої здібності у межах етнопонаціонального культурного середовища, що надає найповніші можливості щодо такої самореалізації. А вже потім через діалог культур на паритетних засадах інтегрувалася в контекст Іншого зі збереженням власної етнокультурної автентичності.

Створення сприятливого клімату діалогу культур українських етносів виступає вкрай важливим завданням культурної політики. Поставити етнокультури у рівні умови, позбавивши монопольних привілеїв передусім в інформаційному просторі, – це для інформаційного суспільства, яке прийшло на зміну індустріальному, має велике значення. І тим не менше, телебачення не повною мірою використовує свої інформаційні та виражальні засоби щодо висвітлення культурних подій, а це значить – недостатньо сприяє розвитку культури і мистецтва, насамперед в етнопонаціональному плані. Щоправда, є хвилинні сюжети про події в кіно, музиці, театрі, але вони не мають якогось естетичного впливу на глядача. Існує у великій кількості “попса”, також російськомовні бойовики, які не гожі за смаком і чужі за духом. У справі поширення ідеї самобутності української культури, її “включеності” в діалог культур велику роль відіграє героїчне минуле в подіях і постатях (історичний підхід). У контексті порушеної проблеми переконливими постають приклади з біографій українців іноземного походження таких, як: Іван Підкова (молдаванин), якому Тарас Шевченко присвятив поему, сподвижник Богдана Хмельницького поляк

Станіслав Морозовецький (Морозенко) (“За тобою, Морозенку / Вся Україна плаче”), також оспіваний у народних думках козацький полковник Максим Кривоніс (шотландець), Пилип Орлик – гетьман у вигнанні, виходець із чеського роду прославив Україну на увесь світ своєю Конституцією (“Конституція прав і свобод Запорізького війська”). Якщо українська знекровлена репресіями, війнами, голодоморами нація проголосить гасло Великої французької революції “Viva la Nation” (“Хай живе нація”), то буде набирати сили справжня національна еліта, яку в період “червоного століття” (Мирослав Попович) було репресовано, емігровано, залякано і яка в 60-х роках ХХ ст. змінила національну палітру активністю Івана Світличного, В’ячеслава Чорновола, Алли Горської, Василя Стуса, братів Горенів, Олекси Тихого і, звичайно ж, Ліни Костенко.

Українська культура має значний інтеграційний потенціал. Культура, відображаючи у своїй архетипній основі ментальні особливості українського етносу такі, як кордоцентризм, антеїзм, екзистенціалізм, спонукала інші українські етноси до діалогу на основі синкретизму естетичної та моральної свідомості, що своїм корінням сягає міфологічного світовідчуття та є синтезом поліетнічного начала у національному. На нашу думку, сприйняття іноземцями української культури пов’язане з тим, що їх оточувало україномовне середовище, яке більш адекватно відповідало набутим культурницьким запитам менталітету, природним уявленням про добро, красу і т. ін. Тобто не йдеться про те, що Анатолій Карась назвав “соціальним капіталом”, який охарактеризував як “міру взаємодовіри, здатність співпрацювати разом за принципами рівності і справедливості” [с. 92]. Співпраця міжетнічних культур на одній території неможлива без діалогу. “Соціальний капітал”, “моральний ресурс”, поняття, які сформулював дослідник, змістовно наближаються до досліджуваного поняття діалогу, діалогу культур. “Він породжується, – наголошує А. Карась, – особливостями *горизонтальних* зв’язків, які виникають стихійно між людьми у кожному суспільстві, але не завжди переходять на рівень відносин між структурами – інституціями та на рівень стосунків всередині структур... Горизонтальні взаємини між людьми можуть складатися лише на основі рівності і правдивості... Натомість *вертикальні* зв’язки, хоча вони щільно поширені у суспільстві і по-своєму є важливими, на думку багатьох дослідників, не можуть підтримувати соціальну довіру та співпрацю. У мережах з вертикальними зв’язками субординація встановлюється за принципом особистої довіри і висловлюваної на словах відданості, що закладає відносини... патрон – клієнт” [с. 92]. Посилаючись на Р. Патнема, філософ продовжує: “У вертикальних зв’язках між патроном і клієнтом існує залежність, а не взаємність, а також корисливість – певною мірою збоку патрона (експлуатація), так і збоку клієнта (шахрайство) [с. 92].

Наведені горизонтальні й вертикальні зв’язки стосуються процесів культуротворення і мистецтвотворення, а фактично знаходяться з ними в одній логічній площині. І культура, і високе мистецтво, і спілкування через діалог, цей істинний критерій діалектики як форми мислення, як об’єктивної основи розвитку особистості й світу її культури, є результатом цілеспрямованої діяльності та становлять для усіх інших видів діяльності, передусім для науки, ідеал, який нагадує “про гармонії, недосяжні для систематичного аналізу” [с. 111]. Водночас це не означає, що діалог етнокультур зумовлено якоюсь задалегідь заданою внутрішньою

структурою, чи трансцендентністю, а швидше ноуменом – поняттям, яке фіксує, що межею пізнання є чуттєвість (за І. Кантом).

5. ВИСНОВКИ

Отже, спираючись на положення про мову Вільгельма Гумбольдта, Мартина Гайдегера та Георга Гадамера можна зазначити, що мовна культура виступає практикою діалогічності й, становлячи собою основу національного буття, має значний асимілятивний потенціал. Діалог, як соціокультурна практика, лежить в основі будь-якого інтеграційного проекту. В епоху глобалізації для розвитку української культури життєво необхідною є розробка мовних стратегій інтеграції, що передбачають використання української мови в усіх сферах масової комунікації. З іншого боку, нагальною виступає потреба побудови сучасної моделі діалогу-практики, що має сталі перспективи в майбутньому, на засадах *синтезу* як відновлення традицій спілкування українських етносів (демократичності, унійності, толерантності) та вироблення нових традицій спілкування, які, спираючись на гуманістичні засади, відтворювали б принцип діалогічності зі збереженням етнокультурної специфіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Андерсен Р.* Дискурсивне походження диктатури і демократії // Універсум. Журнал політології, футурології, економіки, науки та культури, 2003. № 7. С. 8–20.
2. *Бор Н.* Атомная физика и человеческое познание. М.: Изд-во иностранной литературы, 1961.
3. *Габермас Ю.* Для чого Європі конституція? // Deutschland, грудень 2001/січень 2002. С. 62–65.
4. *Гадамер Г.* Герменевтика і поетика. Вибрані твори. К.: “Юніверс”, 2001.
5. *Карась А.* Громадянське суспільство в аспекті дискурсивно-етичних практик: Український контекст. // Схід. Аналітично-інформаційний журнал, 2006. № 3 (75). С. 91–96.
6. *Озадовська Л.* Парадигма діалогічності в сучасному мисленні // Практична філософія, 2003. № 3. С. 99–112.
7. Рожан О. Що для росіянина добре, те для українця – смерть (інтерв'ю І. Яковенка) // Дзеркало тижня, 9–15 жовтня 2004. № 40 (515).
8. *Рорти Р.* От религии через философию к литературе: путь западных интеллектуалов // Вопросы философии, 2003. № 3. С. 30–42.

A DIALOGUE AS SOCIO-CULTURAL PRACTICE**Volodymyr Fed**

*Slovyansk State Pedagogical University,
General Batjuka Str., 16, Slovyansk, 84121, Ukraine,
e-mail: fedvova@mail.ru*

The dialogue as one of the forms of socio-cultural practices in the global aspect of mutual influence of this practice – dialogue of cultures is analysed in the article. Special attention is drawn to the lingual factor as the basis of ethnoculture and project of integration processes. This stressed on the necessity of synthesis of historical traditions and paradigm of democratic that in modern conditions is favourable for cultivation of humanism and authentic dialogues. In the epoch of globalization it is essential to work out such language strategies of integration which presuppose the use of the national language in the practices of cultural creation, in all spheres of social discourse. The practical realization envisages an explication of certain principles of outlook value in the definite space-time dimensions, hence the foundations of the practical realization of the dialogue are its philosophical principles, in particular those of humanism, democracy, tolerance.

Keywords: dialogue, globalizes, integration, assimilation, democracy, cultural creation.

ДИАЛОГ КАК СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ ПРАКТИКА**Владимир Федь**

*Славянский государственный педагогический университет,
ул. Генерала Батюка, 16, г. Славянск, 84121, Украина,
e-mail: fedvova@mail.ru*

Проанализировано диалог как один из видов социокультурных практик в глобальном аспекте взаимодействия этих практик – диалог культур. Особое внимание уделяется языковому аспекту как основы этнокультуры и проекта интеграционных процессов. Делается ударение на необходимости синтеза исторических традиций и парадигмы демократичности, который в современных условиях оказывает содействие культивированию гуманизма и аутентичной диалогичности. В эпоху глобализации жизненно необходимой выступает разработка тех языковых стратегий интеграции, которые предполагают использование национального языка в практиках культуротворчества, во всех сферах социального дискурса. Практическая реализация предполагает экспликацию определенных принципов мировоззренческого значения в конкретных пространственно-временных измерениях, поэтому в основе практической реализации диалога выступают его мировоззренческие принципы, в частности гуманистичности, демократичности, толерантности.

Ключевые слова: диалог, глобализация, интеграция, асимилиция, демократия, культуротворчество.

Стаття надійшла до редколегії 24.10.2008

Прийнята до друку 11.03.2009